ונסורת של חרשין דקה וסיד וחרסית לבנה ומגופה שכתשן ת"ל וכסהו יכול שאני מרבה אף זבל הגס וחול הגס ושחיקת כלי מתכות ולבנה ומגופה שלא כתשן וקמח וסובין ומורסן ת"ל בעפר ומה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט מרבה אני את אלו שהן מין עפר ומוציא אני את אלו שאין מין עפר אימא וכסהו כלל עפר פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עפר אין מידי אחרינא לא אמר רב מרי משום דהוה [א]כלל הצריך לפרט וכל כלל הצריך לפרט אין דנין אותו בכלל ופרט דרש רב נחמן בר רב חסדא אין מכסים אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח אמר רבא [ב]האי בורכא א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא מאי בורכתיה אנא אמריתה ניהליה ומהא מתניתא אמריתה ניהליה [א]היה מהלך במדבר ואין לו [ג]אפר לכסות שוחק דינר זהב ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר לכסות שורף טליתו ומכסה בשלמא שורף טליתו ומכסה אשכחן אפר דאיקרי עפר אלא דינר זהב מנלן אמר ר' זירא [1]ועפרות זהב לו תנו רבנן אין מכסין אלא בעפר דברי בית שמאי ובית הלל אומרים [ד]מצינו אפר שקרוי עפר שנאמר [2]ולקחו לטמא מעפר שריפת [וגו'] ובית שמאי עפר שריפה איקרי עפר סתמא לא איקרי תנא הוסיפו עליהן [ד]השחור והכחול ונקרת פיסולין ויש אומרים אף הזרניך [ה]אמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו [3]ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות [ו]אפר פרה ועפר סוטה וליחשוב נמי עפר כסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא ואמר [ז]רבא בשכר שאמר אברהם אבינו

אם

נסורת. שמגררין נגרים במגירה פגומה וקוללים בה עצים והיא מסרת נסורת דקה כעפר: **ת"ל וכסהו.** בפני עצמו נדרש מדלא כתיב ושפך דמו ובעפר יכסנו דהוי משמע עפר ולא דבר אחר דלא כתיב כסוי אלא לבתר עפר אבל השתא מדריש וכסהו באנפי נפשיה: **ושחיקת כלי מתכות.** דלא איקרי עפר: **סובין.** שהנפה קולטת: **מורסן.** קליפה היוצאת כשכותשים במכתשת: **לאחר שריבה הכתוב ומיעט.** שכתב לך שני מקראות אחד לרבות ואחד למעט אמרת מעתה יש לך לומר כל הנך דלעיל מין עפר נינהו מה עפר מיוחד שמגדל צמחין אף כל שמגדל צמחים וכל הנך קים להו לרבנן שמגדלין צמחין: **מידי אחרינא לא.** ואע"ג דמגדל צמחין: **כלל הצריך לפרט.** דלא סגי ליה לכלל בלאו פרטא דאי הוה כתיב וכסהו הוי משמע יכפה עליו את הכלי כדקתני רישא ואיצטריך עפר להורות שאין כסוי זה אלא בדבר המתערב ונבלע בו כגון עפר וכיוצא בו וכי דיינין ליה בכלל ופרט היכא דכללא לא משתמע אלא בחד עניינא ומרבי מילי טובא והדר אתי פרט למעוטי כל מילי דכלל אבל הכא דמשתמע כללא בתרי ענייני ב' כסויין שאין דומים זה לזה כגון כסוי דבר שלם כגון כלי וכסוי דבר דק כגון עפר תו לא אתי פרטא אלא לפרושי כסוי קמא דלאו בדבר שלם הוא ולאו למעוטי לגמרי: **כלל הצריך לפרט.** ללמוד כלל מן הפרט כדאמרי' (מו"ק דף כח.) רבים צריכין לו תלמיד צריך לו רבו (ב"מ דף לג.). ודוגמתו שנינו בבכורות (דף יט.) מכלל הצריך לפרט כיצד קדש לי כל בכור(א) יכול אפילו נקבה במשמע ת"ל זכר(ב) אי זכר יכול אפילו יצאה נקבה לפניו הוה ליה בכור לזכרים תלמוד לומר פטר רחם(ג) הרי פרט שהכלל צריך ללמוד הימנו: **אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח.** למעוטי ארץ מליחה: **האי בורכא.** אינו עיקר. לשון בור: **במדבר.** ארץ ציה שאינה מצמחת: **דינר זהב.** לקמיה יליף ועפרות זהב לו: **שחיקה אין אבנים לא** לא גרסינן: **אשכחן אפר דאיקרי עפר.** מעפר שריפת החטאת: **השחור.** פחמין כתושין: **נקרת פיסולין.** עפר שמנקרין מן הרחיים: **הזרניך.** אורפימנ"ט: **הנאה ליכא.** במצוה זו דבלאו כסוי נמי הוה משתרי בשר אבל באפר פרה איכא הנאה שמטהרו מטומאתו דאי לאו אפר אין לו טהרה עולמית. עפר סוטה מטיל שלום בין איש לאשתו ונקתה ונזרעה זרע:

אם

שחיקת כלי מתכות. וא"ת והא מגדל צמחים הוא דתנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מג:) רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח אמרו לו אף היא נעשית זבל ובשל מתכות איירי דמייתי עלה קרא דעגל וי"ל דכפ"ע אין מגדל צמחים אלא שמועיל לזבל ור"ת מירץ דע"י שרפה מגדל צמחים דהתם ע"י שרפה איירי דכל עבודה זרה קטלתה בשרפה דומיא דעגל:

כלל הצריך לפרט. פי' בקונטרס לפי שיש לפרש הכלל בשני דרכים כמו בכלי או בדבר המתערב ובא הפרט ומפרשו וכן בסוף פרק שני דבכורות (דף יט.) תניא מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל כיצד קדש לי כל בכור יכול אפילו נקבה ת"ל זכר אי זכר יכול אפילו יצאה נקבה לפניו דהוה ליה בכור לזכרים ת"ל פטר רחם אי פטר רחם יכול אפילו אחר יוצא דופן ת"ל בכור והשתא זכר לאו פירוש הכלל הוא דכלל ופרט גמור הוא דבכור כלל זכר פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט אלא פרט דפטר רחם הוא מפרש את הכלל שיש לפרש כלל לכמה צדדין בכור לכל הולדות או בכור לרחמים אע"פ שאינו בכור לולדות כגון שיצא דרך רחם אחר יוצא דופן או בכור לזכרים אע"פ שיצאת נקבה לפניו דרך הרחם בא הפרט דלא הוי בכור ביצאה נקבה לפניו אלא שיהא בכור לרחמים ולאביי דלית ליה התם בכור לדבר אחד לא הוי בכור עד שיהא בכור לכל הולדות מכ"מ צריך לפרט הוא דאי לאו פרט הוה אמינא דאפילו יוצא דופן חשיב בכור כיון דהוי בכור לולדות אע"ג דלא הוי בכור לרחמים ועוד נראה לפרש דלאביי בכור ופטר רחם תרווייהו כלל ותרווייהו פרט דתרווייהו צריכי להדדי ובכל אחד אתה מוצא כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל שכל אחד סותם דבר אחד ומפרש דבר אחד דבכור משמע אפילו יוצא דופן ופטר רחם ממעט ליה ופטר רחם משמע ליה אפילו יוצא אחר יוצא דופן ובכור ממעט ליה ורבינו תם מפרש דהכא והתם חשוב כלל ופרט גמור כמו בעלמא דבכור משמע בין הכי ובין הכי ואתא פרטא למעוטי וכסהו נמי משמע בין כסוי כלי בין כסוי עפר במה שירצה ופרטא משמע עפר דוקא ומה שהוצרכו צריך לפרט לאו אכפיית כלי דהך ברייתא קאי אלא אהא דדרשינן לעיל (דף פג:) מבעפר צריך שיתן עפר למעלה ולמטה דמוכסהו לא משמע למטה אלא למעלה ומשום הכי חשיב ליה צריך לפרט ובבכורות לאו לפרש כלל הצריך לפרט אתא אלא לפרושי פרט הצריך לכלל כדקתני סיפא אי פטר רחם יכול אפילו יוצא אחר יוצא דופן ת"ל בכור אע"ג דקתני מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל כיצד דמשמע דאתא לפרושי תרווייהו עיקרא דמלתא לא נקטיה אלא משום פרט הצריך לכלל:

אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח. למעוטי עפר מדבר קאתי דלא שמעינן ממתני' דצמחין גדלין בו מאליהן אלא דמה שזורעין בו אינו מצמיח אע"ג אי ממתניתין ה"א דמכסין בו כיון דהוי ממין המגדל צמחים וא"ת ומאי פריך רבי יוסי לרבנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מג:) מולת מטלטלם אשר עשיתם וגו' שאני התם דבמדבר הוו דמה שזורעין בו אינו מצמיח וי"ל דשמא אז כשבאו שם ישראל היה מצמיח:

שוחק דינר זהב ומכסה. ולעיל דקאמר אין מכסין בשחיקת כלי מתכות היינו בכל שאר מתכות חוץ מזהב דאיקרי עפר מדכתיב ועפרות זהב לו ואע"ג דלא הוי מגדל צמחין כיון דאיקרי עפר מכסין בו דאי הוה מגדל צמחין לא צריך לטעמא דאיקרי עפר וכן אפר טלית ומטפחת וא"ת וכיון דעפר דקרא איירי אפילו בעפר דלא מגדל צמחין אם כן יש לרבות מוכסהו אפילו הנך דלא מגדלי צמחין דאין למעטן מפרט דעפר וי"ל דעפר דקרא לא איירי אלא בסתם עפר דמגדל צמחין ומרבויא דוכסהו מרבינן כל מידי דמגדל צמחין או מידי דאיקרי עפר אע"ג דלא מגדל צמחין ועפרות זהב ואפר טלית אע"פ שנקראו עפר לא הוה מרבינן להו אי לאו רבויא דוכסהו והשתא א"ש הא דאיבעיא לן בסוטה בפרק היה מביא (דף טז.) אין שם עפר מהו שיתן אפר לב"ה דחשיבי ליה עפר לגבי כסוי ת"ש דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל בג' מקומות הלכה (ס)עוקרת את המקרא בכסוי התורה אמרה בעפר והלכה בכל דבר רבי ישמעאל פליג אברייתא דהכא דמפיק בכל דבר מוכסהו ואיהו אית ליה דהוי מהלכה וקאמר ואם איתא לחשוב נמי האי ואי ממשמעות עפר נפיק היכי קאמר ליחשוב נמי האי בין הנהו דהלכה בכל דבר אלא ודאי מוכסהו נפיק לברייתא דהכא ולרבי ישמעאל מהלכה:

מצינו אפר שקרוי עפר. וא"ת דהכא פליגי ב"ש וב"ה ובפ"ק דביצה (דף ג. ושם) תנן ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה שאפר כירה מוכן הוא ואומר ר"ת דאפר כירה שבא מן העצים מגדל צמחין ולא דמי לאפר אוכלין וטלית דלא מגדל צמחין ורבינו שמואל מפרש דפריך התם בגמרא(ע) אפר כירה מאן דכר שמיה וקאמר (פ)חסורי מחסרא והכי קתני ואפר כירה מוכן הוא ומילתא באפיה נפשיה היא ולא אתיא כב"ש(צ): **ונקרת** פיסולין. פירש בקונטרס עפר שמנקרים מן הרחיים ואין זה שחיקת אבנים דהא בברייתא לעיל חשיב לה שחיקת אבנים והאי הוסיפו קאי אברייתא דלעיל ולא אמתניתין מדלא חשיב הכא כל הנהו דחשיב בברייתא דלעיל:

יצא

עין משפט נר מצוה

א [ש"ע י"ד סימן כח סעיף כא בהג"ה]:

מא ב ג ד מיי' פי"ד מהלכות שחיטה הלכה יב יג סמג עשין סד טוש"ע י"ד סימן כח סעיף כג:

◆

רבינו גרשום

משום דהוה כלל הצריך לפרט כו' כלומר דאי לא כתב וכסהו בעפר מאי הוה למיכתב אי כתב ושפך את דמו בעפר לא ידעינן מאי קאמר: השחור פחמין כבויין ונקרת פסילין כלומר כי שחוצב אבנים מנשר עפר אבנים דקה. הזרניך זהב:

מסורת הש"ס

א) [בכורות יט.], ב) [שבועות יב: כתובות סג: ועיין פרש"י דהכא וז"ל הערוך ערך בר ה' האי בורכא פי' כלומר דבר בורות הוא וטפל הוא מי שאומר דבר זה], ג) [צ"ל עפר וכ"א בהרי"ף והרא"ש והכי איתא שם היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות שורף טליתו ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר לכסות שוחק דינרי זהב ומכסה], ד) [סוטה טז.], ה) סוטה יז., ו) [ילקוט רמז פ"ג איתא עפר סוטה ואפר פרה וגירס' זו עולה יפה למבין מדעתו], ז) גם זה שם, ח) [שמות יג.], ט) [דברים טו], י) [שמות שם], כ) [שם אי' עוקבת], ל) [דף ח. ושם], מ) [מלת חסורי מחסרא ליתא שם בגילה], נ) [ועיין היטב תוספות ביצה ח. ד"ה ה"ק].

◆

תורה אור השלם

1. מקום ספיר אבניה ועפרת זהב לו: איוב כח ו

2. ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי: במדבר יט יז

3. ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר: בראשית יח כז

◆

לעזי רש"י

אורפימינ"ט. צבע צהוב. זרניך.

◆

מוסף רש"י

בורכא. דבר שאינו הגון (כתובות סג.) דבר הבדוי מן הלב, דמאה לך בא (שבועות יב:). **השחור.** האבק של כבשן השחור הנקבן מרוב העשן (הפרדס עמ' קלה). **והכחול.** הפוך שכוחלות בו הנשים עיניהן (שם וגורם הכוחל). **הנאה ליכא.** ואין זה קיבול שכר, אבל כאן יש הנאה בסוטה לאחר שלום ושלא ירבה ממזרים בישראל אם זונה היא, ואם נקתה ונזרעה זרע ומבטלת לגז מגל בניה, ואפר פרה לטהרן ולזכות את ישראל ממעשה העגל (סוטה יז.).